

VARIA

HUR STOR KAN EN STATSBUDET VARA?

Efter kriget har frågan om statsbudgetens storlek tilldragit sig allt större uppmärksamhet. Under krigstiden bestämdes budgetens storlek av behoven och utgifterna täcktes med högsta möjliga skatter samt lån. Målsättningen var den militära framgången, och kostnadsfrågan fick komma i andra rummet. Under fredstid däremot är målsättningen en helt annan. Det gäller att höja levnadsstandarden för så många som möjligt men utan att förstöra förutsättningarna för produktionsutvecklingen, som är grunden till ökat välstånd. En av de viktigaste synpunkter man då lägger på budgeten är dess storlek, och en av farorna i den nuvarande utvecklingen i samtliga länder är att budgeten icke blir mindre än under krigstiden.

Budgeten och den enskilde.

Den del av inkomsten som erlægges i statliga och kommunala skatter samt obligatoriska socialförsäkringsavgifter undandras från de enskilda medborgarnas inkomst och därigenom från deras egen bestämmanderätt. Källskattens införande har visat var och en vilka ekonomiska anspråk det allmänna ställer på honom. Att det går en gräns utöver vilken man ej längre gärna avstår från sina med möda förtjänade inkomster visa de livliga diskussioner som ägt rum inom alla samhällsklasser. En fjärdedel, en tredjedel av sin inkomst är man beredd att avstå, men säkert inte gärna mer. Redan att få bestämma över hur man skall använda sin inkomst är en av beståndsdelarna av en hög levnadsstandard. I Frankrike har arbetarnas låga kontanta behållning efter olika skatteavdrag skapat en alltmera utbredd uppfattning att dessa avdrag icke uppväga även mycket stora sociala förmåner. Frankrikes fackföreningar äro medvetna om att t. ex. socialförsäkringen kan uppnå samma resultat med mycket mindre kostnad än för närvarande. Besparingarna kan då tillfalla de enskilda i form av högre kontantlön.

Man kommer inte ifrån att de sociala förmåner som tillhandahållas av det allmänna aldrig kan förslå till att täcka utgifterna för äktenskap, ökad nativitet, sjukdom, olycksfall och ålderdom. Den enskilde måste själv förfoga över medel härför. När skatter och försäkringsavgifter tillhoppa tar för stor del av hans inkomst blir han emellertid oförmögen att själv bidra till en tryggad tillvaro. I England, som har mycket höga skatter visade det individuella småsparandet förra året ett underskott, d. v. s. att de sparade medlen understeg de totala uttagen. Under detta års två första månader voro insättningarna större, men uppsvinget var inte särskilt markant och senare rapporter visa på nytt att allmänhetens besparingar äro negativa.

Höga skattesatser leda också till skattefusk. Den enskilde inser inte varför han skall betala så mycket. Han känner sig orättvist behandlad och mister respekten för lagen. Skattereformen i Italien har tagit sikte på denna faktor. Den innebär endast en ändring av uppbördssystemet och ej en ökning av skattesatserna. Det har till och med diskuterats, om inte en mindre sänkning av skattesatserna skulle i längden ge en för staten större skatteintäkt, eftersom skattefusket i motsvarande grad skulle minskas.

En mindre drastisk men i längden kanske värre inverkan av höga skattesatser än skattefusk är den roll som skattetänkandet spelar. Innan man bestämmer sig för att göra något, frågar man: »Hur blir det med skatten?» Denna inställning får naturligtvis inte överdrivas, men då högt kvalificerade personer dra sig för extraarbete gör hela landet en nettoförlust. Inom de typiskt produktiva yrkena blir också ovilligheten att utföra övertids- och kvällsarbete en förlust för hela ekonomin genom uteblivna arbetsprestationer.

Budgeten och produktionen.

Det är emellertid inte endast de enskilda som förlora på höga skattesatser utan vad som kanske är ännu viktigare — produktionen blir lidande. Storleken av investeringen är beroende på skattesatser och utdelningsstopp och är inte nödvändigtvis den som ur ekonomisk synpunkt är viktigast. Den bråte av felinvesteringar som härigenom uppstår blir i längden ett allvarligt problem för hela produktionsprocessen, och dess sanering kan betyda arbetslöshet för vissa kategorier.

Höga skattesatser, särskilt när dessa äro sammankopplade med ett lämpligt uppbördssystem, har visat sig hämmande på bildandet av nya företag. Det blir endast de äldre konsoliderade företagen som få råd att starta ny verksamhet. Utrymmet för nya uppslag och stimulerande konkurrens minskas. I Frankrike blev detta problem så allvarligt att i höstas en tillfällig respit fick ges åt yngre bolag samt åt bolag av mindre storleksordning för inbetalning av den preliminära skatten. Man har dock inte lyckats lösa den gordiska knuten. Frågan är hur man skall få nya större företag, när dessa måste betala 10 % av kapitalvärdet i källskatt, redan innan de ha kommit i gång.

Dessa två exempel få duga för att visa de bristande anpassningsmöjligheter som höga skatter medföra för den ekonomiska strukturen. De gamla formerna fastlåsas och stelheten motverkar de framsteg och den differentiering som är nödvändiga för ökat välstånd. Ett särproblem härvidlag är den inverkan på landets exportkapacitet som är en följd av att staten tar i anspråk en alltför stor del av nationalinkomsten. Exportbalansen tillgodoses helt av privat företagsamhet, medan däremot den statliga verksamheten väsentligen tillgodoser inhemsk konsumtion och investeringsverksamhet och därigenom medför ökad import av konsumtions- och kapitalvaror.

Ländernas skatteförmåga.

Flera försök ha gjorts att beräkna hur stor en budget lämpligen bör vara. Colin Clark nämnde 1945 siffran 25 % av nationalinkomsten.

Varia

Denna väl avrundade siffra är emellertid ett alltför inexact mått för ett vetenskapligt resonemang men kan vara en lämplig tankeställare för vardagsbruk. Det är emellertid klart att olika länder ha helt olika förutsättningar att tåla höga skatter.

Länder med stor jordbruksbefolkning kan inte ha så höga skatter som länder med större delen av befolkningen sysselsatt i industri- verksamhet. I Italien t. ex. där 48 % av befolkningen är jordbrukare blir skatteunderlaget betydligt mindre än i ett land som t. ex. England, där endast 7 % av befolkningen får sin utkomst av jordbruk. Detta beror bland annat därpå att jordbrukarna uttar en stor del av sin inkomst in natura, samt att det möter större svårigheter att i penningar uppskatta denna del. Dessutom måste ju skatten betalas i pengar och därför av vederbörandes kontantinkomst. Är denna liten, ehuru kanske levnadsstandarden i sig själv inte är låg, kännas skatterna tyngre än om hela inkomsten erhålles i kontanter. I U.S.A., där endast 22 % av befolkningen är jordbrukare, är systemet ett annat. Jordbruksproduktionen, som är starkt specialiserad, säljes och jordbrukarna leva liksom andra väsentligen på inköpta varor. Redan härigenom blir skattekraften en helt annan.

I fattiga länder har man inte heller samma bärkraft som i rikare. Är nationalinkomsten per capita låg, t. ex. \$ 220 i Italien mot \$ 1470 i Förenta Staterna, blir möjligheten att ha höga skatter betydligt mindre. I vissa länder lever en större del av befolkningen på lägre inkomstnivå än som motsvarar det i resp. land godtagna måttet för existensminimum. Dessa befolkningsgrupper kunna icke avkrävas direkta skatter och inte heller annat än relativt små indirekta skatter. Söker man ta ut en lika stor del av nationalinkomsten i skatt i t. ex. Italien som i U.S.A. blir det den mindre och »rikare» delen av befolkningen som får bära hela bördan, och som därför blir skattetyngd i en helt annan utsträckning än vad fallet är i det rikare landet. De ofördelaktiga verkningarna av höga skatter accentueras på så vis i mycket hög grad.

Det är därför en tämligen onyttig sysselsättning att direkt jämföra skattetrycket i de olika länderna utan att samtidigt undersöka deras olika struktur och skillnaderna i befolkningens bärkraft.

Budgeten och penningpolitiken.

En stor budget är mycket svårare att balansera än en mindre. Varje finansminister vet, att man inte kan öka skatter hur mycket som helst. När han befinner sig i nötknäpparn bildad av ökade anspråk på utgifter och omöjligheten att öka skatterna, kan han lätt falla för frestelsen att låna pengar d. v. s. underbalansera budgeten i stället för att skära ned utgifterna. Hur väl dessa lån än placeras, öka de alltid inflationstrycket, något som kanske är försvarbart i ett depressionsläge men icke eljest. Dessutom förtjänar framhållas, att statens verksamhet icke på samma sätt som enskild företagsamhet medför ett nettotillskott av varor, varför den av större statsutgifter försakade efterfrågeökningen inte kan helt tillfredsställas.

Därutöver sprider en för stor budget en allmän olust. Budgeten

känns för tung. Motståndet mot inflationstrycket försvagas mer eller mindre omärkligt och därför på ett farligt och okontrollerbart sätt, eftersom inflationen framstår som den enda utvägen. Erfarenheten visar också att för stor ansvällning av budgeten — även om den inte vållat ekonomiskt kaos — medfört en försämring av penningvärdet med stora förluster för bl. a. sparare och alla befolkningsgrupper med fasta inkomster.

En budget måste därför alltid granskas i förhållande till nationalinkomsten och i beräkningen måste kommunalskatter samt obligatoriska försäkringsavgifter medtagas. Det egna landets struktur och befolkningens bärkraft måste bli utslagsgivande. Med sådana utgångspunkter är det inte osannolikt att man skall finna att 25 % av nationalinkomsten för stora rika länder och mindre för små och fattigare är ett lämpligt maximum för vad som kan tagas ut av det allmänna genom olika skatter och onera.

Erin E. Fleetwood.

Insänd litteratur:

Nordiska Bokhandeln, Stockholm.

Olof Kinberg. Behandling av alkoholbrottslingar. 3: 25.

Seelig & Co., Stockholm.

Albert Henning. Helgdagar. Dikter. 6: 50.

Wezäta Förlag, Göteborg.

Stora hjälpredan. Boken om bostad och bohag. 1949. Inb. 48: 50.

Studentrörelsens Bokförlag.

Gert Borgenstierna. Vår tro och vårt vetande. 5: 75.

Förlags AB Medborgaren.

Den raka vägen. 14 inlägg i den dagspolitiska idédebatten. 3: —.

Svenska Kyrkans Diakonistyrelses Bokförlag, Stockholm.

Herman Hagedorn. Albert Schweitzer. 7: 50, 9: 50.

Elis Malmeström. J. A. Ekelund. 14: 50, 18: 50.

Berndt Gustafsson. Samlingar och studier till Svenska Kyrkans historia 22. Kyrkoliv och samhällsklass i Sverige omkring 1880. En kyrkohistorisk-sociologisk undersökning. 9: —.

Sveriges Kristliga studentrörelsers förlag, Stockholm.

Margit Wohlin. Död och levande moral. 4: 75.

Tidens förlag, Stockholm.

Eleanor Roosevelt. Jag minns... 14: 50, 18: 50.

Ernst Söderlund. Hantverkarna II. 9: 50, 13: —.

Henning Thylin. Vad innebär sambeskattningen? —: 75.

Nils Ahlgren. Från Polen till El Alamein. 13: 75.

Adolf Wallentheim. Ny kommunindelning — varför? —: 60.

Gunnar Ekdahl. Bostadsbristen och den ekonomiska politiken. 6: 75.

Vera M. Dean. Världsmakterna Sovjet och Amerika. 10: —.

Bruno Kalnins. De politiska staternas frihetskamp. 14: 50, 18: 50.

Gebbers, Stockholm.

Elis Håstad m. fl. »Gallup» och den svenska väljarkåren. 16: 50.

C. W. K. Glerup, Lund.

Bernhard Cronholms brevväxling. 14: —.

Natur och Kultur, Stockholm.

T. Paulsson Frenckner. Kalkylering och kostnadskontroll i varuhandelsföretag. 5: 50, 7: 75.

James M. Gavin. Härar genom luften. 10: 50, 13: 75.

Arthur Koestler m. fl. Vi trodde på kommunismen. 12: —, 15: 25.

Wahlström och Widstrand, Stockholm.

Erik Arrhén. Kampen för Europas Förenade stater. 1: —.

Y.S.F:s skriftserie.

James Rössel. Kvinnorna och kvinnorörelsen i Sverige. 3: 50.

L:t:s förlag.

Alfred Kumm. Indelt soldat och rotebonde.

Estniska Lärdomssällskapet i Sverige.

Apophoreta Tartuensia 1949.

Rentsch Verlag, Erlenbach-Zürich.

Alexander Rüstow. Ortsbestimmung der Gegenwart.